

Beck Ö. Fülöp pápai kapcsolatairól

1931-ben került fölavatásra Beck Ö. Fülöp domborműve a pápai református kollégium első emeletén, az iskola fennállásának 400 éves fordulóján rendezett két-napos ünnepség során. E hősi emlékművet a művészettörténet annakidején a legszebb magyar relifnek könyvelte el, s nem tudom, azóta is született-e e nemben nálánál szebb alkotás. Tudom, hogy a művészetben sincs megállás, s amiképpen nem Cimabue volt az első, aki után jött Giotto, aztán Masaccio és a többi, ugyanígy Beck Ö. Fülöp sem lehetett az utolsó, hogy ne jöjjenek utána újabb nagy tehetségek. Boda Gábor, Kerényi Jenő, Borsos Miklós, Somogyi József mellett hány nevet lehetne még felsorolni — akiknek ugyancsak tapossa a sarkát a következő nemzedék. S majd az övékét is.

Gombosi Ferenc írta le a művészről szóló kis monográfiájában (Ars Hungarica sorozat 15. sz. Bp. 1938), hogy a legszebb fali dombormű Beck Ö. Fülöp pápai hősi emlékműve ott, a kollégium folyosói félhomályában. Erről én magam csak jóval később szereztem tudomást. Pedig 1931-ben, V.-es gimnazista koromban, amikor leleplezték az emlékművet, magam is ott lábatlankodtam a kollégium 400 éves fennállása alkalmából megjelent ünneplők között. Határozottan

emlékszem az ünnepségen részt vevő Horthy Miklós kormányzó alakjára s ekkor még igazán nem sejtettem, hogy nyolc év múlva éppen az előtt a professzor előtt kell számot adnom kormányzósértő kijelentésemért, akinek nevéhez az ünnepségek rendezése fűződött.

Pongrácz József volt ez a teológiai tanár, a könyv pár éve elhunyt kiváló tudósa, a pápai kollégium s egyben Dunántúl egyik legnagyobb tudományos könyvtárának holtáig hűséges igazgatója, akinek a kollégium és így Pápa városa Beck Ö. Fülöp alkotását elsősorban köszönheti. Mert az emlékmű eredeti terve nem Pápára készült, a gipszmodell már 1922-ben megszületett. Erre s a végleges változat keletkezésére nézve Beck Ö. Fülöp 1957-ben megjelent posztumusz önéletrajza szolgál felvilágosítással. Ebből tudjuk meg, hogy az I. világháborúban elesett kollégiumi tanárok és diákok emlékét megörökítő relief fölállítása előtt nehézségek támadtak. Ezek lényegét teológiai problémák okozták: a kálvinisták hitbéli (dogmatikai) meggyőződése szerint ábrázolható-e angyal, ez esetben szoborszerűen, azaz „faragott kép” formájában? Nem engedmény-e ez a katolikusok hangsúlyozott angyal-kultuszának s nem megszegése-e a nomád pusztaikon született tízparancsolat idevágó passzusának? Tehát az angyalszárnyas elképzelés protestáns álláspontból nézve nem bizonyul-e *reakciós* (visszafelé való) lépésnek? Elsősorban Pongrácz Józsefnek lett érdeme, hogy Beck Ö. Fülöp szép műve a dunántúli „kálvinista Athén”-be kerülhetett. Így nevezték egyidőben Pápát, mert református kollégiumához, amelyből Petőfi, Jókai, Kerkápoly Károly, Kozma Andor s még annyian kirajzottak, valamikor teológia, tanítóképzőintézet és jogakadémia is csatlakozott. Így lett a kisszámú dunántúli kálvinizmus iskolai központja, ahová nemcsak Dél-Somogyból és északról, Csallóközből, hanem az ország távolabbi helységeiből is jöttek tanulni. Pongrácz József az angyalokról szóló bibliai tanítást összeegyeztethetőnek tartotta a hivatalos kálvinista tannal s nem látott semmi ellentmondást hite és a művész domborművének megvalósítása között. Így került a szóbanforgó relief a kollégium első emeleti lépcsőfeljáratával szemben húzódó falára, amelyen az elesett hőst két szárnyas angyal emeli fölfelé. (Halál és megdicsőülés”)

Mint mondtam, a dombormű gipszmintája 1922-ben készült. A művésznek már új stílus-szakaszáról tanúskodott s e tekintetben a végleges megoldás sem tért el az eredeti tervtől. S hogy mennyire vállalta a művész s mennyire nem közeledett a hivatalos művészeti irányzat felé, mi sem bizonyítja jobban, mint Naplójának a pápai kollégiumi ünnepségekre vonatkozó ama része, amelyben a *Jókai* és *Petőfi* mellszobor leleplezéséről ír, illetve amit *nem* ír meg. Kommentár nélkül jegyzi fel a szobrok leleplezését, egyetlen szóval nem utal azok alkotójára, a művész-kollégára, tehát arra, hogy Kisfaludy Stróbl Zsigmond alkotásai meglehetősen konvencionális büsztök.¹

De hogyan is találtam rá Beck Ö. Fülöpre, arról akarok szólni. Valamikor, a pápai gimnáziumban, magam is évekig jártam művészi rajzórákra, de a művészetre igazában csak az 1940-es évek elejétől kezdett kinyílni a szemem. Tanulás, kutatás, írás és szerkesztés közben találkoztam a pápai relieffel. Mondottam már, hogy hosszú éveken át nem tűnt fel nekem e mű, hogy aztán egészen váratlanul táruljon fel előttem megrendítő szépsége. Évekig jártam el előtte, de nem akadt senki, aki művészi értékére fölhívta volna a figyelmemet. Most viszont elemien hatott rám, tán a háború is közrejátszott ebben. Nem is értem be ennyivel, hanem meglátva a mester Kodályról készült plakettjének fotomásolatát, megmozdult bennem a gyűjtő birtoklási vágya. Fölkutattam Beck Ö. Fülöp címét, s írtam neki, miképpen szerezhetnék kisleptikáiból.

Ezzel indult meg köztünk a levelezés. Én ekkor Sárvárott laktam, de gyakran megfordultam a fővárosban, annak olyan haladó szellemű politikai köreiből, amelyekben szélső baltól a kisgazdapártig, a polgári radikálisokig, minden rendű-rangú ember tisztességes alapon vitázhatott az európai és magyar kérdésekről. Azt korán észrevettem, hogy a magamfajta vidéken élő ember milyen hajszálereken át biztosíthatja magának azt, hogy az ország szellemi vérkeringéséből ki ne essék. Segítséget jelentett Szombathely akkor már erősen zajló kulturális és politikai légköre is, írók, költők, építészek közelsége, ismeretsége és barátsága is; Bárdosi Németh Jánosék túlláttak a város tervezett körútjain.

Számos tényező működött tehát közre, hogy az ember a lázas időkben, a fiatalság lendületével és mohóságával ostromolja a szellemi élet orkait s a legnagyobbakkal keresse az inspiráló összeköttetést. Lényegében ennek következtében kerültem kapcsolatba Beck Ö. Fülöppel is, noha a közvetlen kiváltó okot, a pápai relief mellett, Kodály Zoltán jelentette.

Kodály neve — a *Schola Sabariensis*, azután Kőszeg városának híres kórusa s annyi vasi falu Kodály szellemében dolgozó énekkara révén — a megújuló művelődést jelképezte szerte a megyében. Érthető, ha a Kodály-érme megszerzése végett levelet írtam a művésznek, hogyan szerezhetném meg. Erre küldte az alábbi válaszlevelezőlapot:

„Budapest, 1943. február 22.

A Kodály-plakett két alakjában kapható:

1. a 72 mm átmérőjű, hátlapján fiú-kórust ábrázoló bronz érem db-ja 30 P
2. a 180 mm átmérőjű terrakotta plakett, a 4 kiváló magyar zeneköltőt ábrázoló sorozat egyike. Ennek természetesen nincs hátlapja, de hátán 2 kis lyukacska madzagot lehet befűzni és ennélfogva falra akasztható. Ezek db-ja eddig 12 pengőbe került, március 1-től fel kell emelnem árukat 15 p.-re, amihez csomagolás és szállítási költség fejében még 2 p.-t számítok. Már most melyiket küldjem?

Befizetési lapom nincs, mert én művész vagyok és nem tartok csekkszámilát bankban. Az eddigi megrendelők többnyire előre beküldték a pénzt, vagy utánvételt kértek a plaketteket. De küldhetem utólagos fizetés ellenében is.

*Mély tisztelettel
Beck Ö. Fülöp
szobrászművész*

VII. Damjanich u. 22.”

A bronz ellenértékét nem tudtam egy összegben kifizetni s ezt meg is írtam neki. Készségesen járult hozzá a fizetési kedvezményhez, nem is várta meg az első részlet megérkezését, küldte az érmét. Sőt, meg is indokolta, milyen lelki kapcsolat következtében. Ehhez s az alábbi levélhez tudni kell a következőket: Beck Ö. Fülöp Pápán született 1873. június 23-án, s mindig bizonyos nosztalgiával gondolt vissza Pápára, amelyet szívesen látott volna el műalkotásaival. E tekintetben azonban nem járt sok szerencsével. Már a hősi emlékműnek a kolégiumban történő elhelyezése is inkább vallási kapcsolatoknak lett eredménye, mivel Beck Ö. Fülöp, mint az alábbi levelei bizonyítják, református hittestvéreiben respektálta a haladóbb szellemiséget.

„Budapest, 1943. március 9.

Nagy örömet szerzett nekem kedves közlésével, úgy érzem, minden pápai diákhoz eleven kapcsolatok szálai fűznek. Ezért nem is vártam be a jelzett pénzküldeményt, hanem elküldöttem a Kodály-bronzplakettet előre. Szívesen küldöm a terrakottákat is, Kodályt és Bartókot, utólagos fizetés ellenében, ref. testvéreimnek ezután is 12 pengővel darabját. A sárospataki gimnáziumnak és Sipos Zoltán óraadónak is mostanában küldöttem így.

Érdekelt a hír, hogy a pápai hősi emlékről jó képek lapok készültek. Legközelebb írok oda, küldjenek belőlük. Én Antal Géza püspök temetése óta nem jártam szülővárosomban.

Szíves üdvözlettel köszönti

Beck Ö. Fülöp
szobrászművész

VII. Damjanich u. 32.²

Meg kell említenem, hogy Beck Ö. Fülöp „apáinak” háza éppen azon a telken állt valamikor, amelyre később — 1928-ban — a református püspöki lak épült. Beck Ö. Fülöpöt elfogta az emlékezés, gyerekkori élmények támadtak föl benne, miközben a fundus alján folydogáló Tapolca patakot nézte, amelytől annyira óvták kicsi korában, pedig — mint írta — a felnőtt ember egyetlen nekifutásra át tudná ugrni.²

Mikor a relief körül folytak a tárgyalások, a művész leutazott Pápára s ott Antal Géza püspöknél szállt meg. Leleplezésén szintén megjelent s utána már csak 1934-ben, a püspök temetésén.

Természetesen küldtem neki a pápai reliefről képeslapot s ugyanakkor további plakettek, többek között Móricz Zsigmondé után is érdeklődtem. Erre válaszol alábbi levelében.

„Budapest, 1943. március 17.

Szíves soraira ma elküldöttem a Kodály—Bartók plakett-párt terrakottában. Belátom, hogy csomagolása nem volt kifogástalan, mert elfogyott házamban minden felhasználható doboz és a költségeket nem akartam szaporítani ilyennek készíttetésével. De a jövőben szükség lesz erre, mert még érkeznek megrendelések. Legutóbb a sárospataki iskolának küldöttem 2 csomagot.

Nagy öröm nekem a reformátusok érdeklődése.

Ami kérdéseit illeti, Zsiga barátomról kb. 20 év előtt szobrot mintáztam, melynek fényképét barátságom jeléül idemellékelem. De András fiam, a Bartók plakett szerzője mintázott 10 év előtt illyet róla is. Ez egyoldalú kb. 8—9 cm átmérőjű és ára 30 pengő.

Bajos volna mindazokat elsorolni, kikről én plakettet készítettem.

Csak néhányat említek:

Arany János (1918) Nagyszalonta megrendelésére vert érem 65 mm átm. bronzban 20 P

Kölcsey F. (1938) a mellékelt kis képpel egyező csak név-körirattal, öntött 40 mm átm. br. 20

ezüst 35

Ady és Petőfi plakettjeimből jelenleg nincs példányom, de néhány hét múlva lesz.

Egyelőre elég lesz ennyi.

Szívből üdvözlö
Beck Ö. Fülöp³

András fia Móricz Zsigmond plakettjére nem tartottam igényt, terrakotta Bartókja sem tetszett különösebben, de a Beck Ö. Fülöp Arany János plakettjét, amelyet mint írta, Nagyszalonta megrendelésére készített, megszereztem, sőt Soltész Elemér, a nagynevű műgyűjtő révén — igaz márcsak a második világháború után — még további Beck Ö. Fülöp műveket, köztük a pápai kollégium említett 400. évfordulójára készült szép kétoldalas érmét is.

Sajnos, a háborús viszonyok közepette Sárvár egyre messzebb esett Budapesttől, a kapcsolat elmélyítésére nem születtek alkalmak, pedig, ha tudtam volna, mi minden következik, s hogy Beck Ö. Fülöp, ha túl is éli az ostromot, de nem éri meg a felszabadulást — bizonyára nem halasztottam volna „jobb időkre” a vele való személyes találkozást. Úgy gondolom, Pápa városa tehetne valamint az iránt, hogy egyrészt az a bizonyos „hósi emlékmű” a műalkotások egyik zarándokhelyét jelentse abban a kopott városban, másrészt, hogy a kollégiumi nagykönyvtárban addig is legyen egy vitrin Beck Ö. Fülöp munkái számára, amíg nem kerülhetnek múzeumban kiállítva szülővárosának közönsége elé.

S ha most, több mint két évtized után, azt kutatom, mi is vitt hát leginkább Beck Ö. Fülöphöz, Pápa városával való közös kapcsolatunk, a kollégiumban látható relief? — vagy Kodály révén a közös ideológiai szemlélet-e? — úgy gondolom, hogy bizonyára mindez együtt, azzal a kiegészítéssel, hogy a gyűjtő a maga benső igényeit láthatóképpen is szereti otthonában demonstrálni. Beck Ö. Fülöp érméi, plakettjei — az ő Mikes emblémáját hordta fedőlapján az a Nyugat folyóirat, amely ránk annakidején elhatározóan hatott — kultúránknak azokat a nagyjait ábrázolták, akik akkor szellemi egünkön világítottak, akiknek művein felnőttünk. Az ő csillaguk mibennünk — az eltelt évtizedek pörölycsapásai ellenére — ma még tündöklőbb fényel ragyog, mint akkor, amikor csak a forradalmi láz egyengette hozzájuk az utat.

SZÍJ REZSŐ

JEGYZETEK

1. L. Beck Ö. Fülöp Emlékezései. Bp. 1957. 376. 1.
2. Uo.
3. Az idézett levelek birtokomban. Sz. R.